

Катюха О.С., вчитель української мови і літератури Львівського технологічного ліцею. **«Твори Шевченка – стражденний життєпис Кобзаря і гірка доля України»** (методична розробка сценарію позаурочного заходу)

Ведучий. Я знову повертаюся до нього,
Читаю, перечитую «Кобзар»,
Ні! Україна не була убога –
Поклав ти серце на її вівар!
Нове життя ти дав батьківській мові,
Ти віщі думи в пісню перелив,
Де запеклась душа твоя у слові,
Страждав, ненавидів і жив.

Ведучий. А голос віщий, віщий голос кличе
В притиснутім до серця «Кобзарі»
Карати зло, насильство і наругу,
І пам'ять, чиї ми діти є,
Коли у битві за людські права
Не діло буде, а самі слова,
І я – нащадок твій, чоло схиляю,
Молюся мудрості і доброті святій,
Перед всевишнім голову схиляю,
Щоб Прометея дав землі моїй.

Ведуча. 9 березня – день народження великого поета, людини світлого розуму, чистих помислів і трагічної долі – Тараса Григоровича Шевченка.

Ведучий. 10 березня – це той день, коли людство вшановує пам'ять генія, що увійшов у безсмертя.

Ведуча. Ці дві дати злилися в одну – Шевченківські дні.

Ведучий. Протягом недовгих літ життя Тарас Шевченко зорав свою ниву і засіяв її словом добра, любові, правди та волі.

Ведуча. Тож давайте і ми кинемо чисті зерна великої вдячності на Шевченкову ниву.

(Бере свічку, запалює. Підходить до портрета Шевченка.)

Свічку поставлю, свічку поставлю,
Мов перед образом, перед тобою.
І хоч у мріях народ свій заставляю
Стати навколішки поряд зі мною.

(Ведучі відходять, заходять два жандарми, ведуть попід руки Тараса, збоку стіл, за столом – слідчий.)

Слідчий. У вірші під назвою «Сон» зухвало описуються його імператорська величність і государиня імператриця. Ви своєю просторічною мовою зневажаєте її величність, у своїх крамольних віршах виливаєте всю свою жовч. Як це там... не можу пригадати... Смеркалося... Огонь... Огнем...

Тарас 1. Я нагадаю! Смеркалося... Огонь огнем
Кругом запалало, -
Аж злякався я ... «Ура! Ура!
Ура!» – закричали.

Слідчий. Припинити.

(Чути барабанний дріб.)

Слідчий *(читає вирок:)* Государ імператор височайше велів: призначити Шевченка рядовим в окремих Оренбурзький корпус з правом вислуги під найсуворіший нагляд з заборonoю писати й малювати.

(Жандарми виводять Шевченка.)

(Тарас повертається сам, ходить по сцені, тоді сідає за стіл, бере ручку, починає писати і зразу ж говорить)

Тарас 1. Думи мої, думи мої,
Ви мої єдині,
Не кидайте хоч ви мене
При лихій годині...
Думи мої, думи мої,
Лихо мені з вами,
Нащо стали на папері
Сумними рядами.

Ведучий. І читає та пише до ночі,
Плинуть мрії – живі ручаї.
І минулого сльози невітні твої.

(Входять мати і син Тарасик.)

Мати. Як гірко, як нестерпно жаль,
Що долі нам нема з тобою!
Ми вбогі, змучені раби,
Не знаєм радісної днини.
Нам вік доводиться терпіть,

Не розгинать своєї спини.
Промовиш слово – і нагай
Над головою люто свисне.
І так усюди – з краю в край –
Панує рабство ненависне.
Росте неправда на землі,
Згорьованій, сльозами злитій.
О любі діточки малі,
Одні залишитесь на світі!
Ну хто замінить вам мене,
Рожеві квіти нещасливі,
Коли безжальна смерть зітне
Мене на довгій панській ниві?
Тарасику, сину мій, де ти подінешся у світі?

Тарас 2. Піду у найми, світ за очі.
Тебе, матусю, не забуду,
Де я не буду.

Мати. Дитино моя! Життя наше нестерпне. Страждання і мука висушують
душу. Ох, як же важко жити у світі! А жити хочеться!

(пісня «Летіла зозуля та й стала кувати»)

Летіла зозуля та й стала кувати,
Ой то ж не зозуля – то рідная мати – 2р.

Ой то ж не зозуля, то рідная мати,
Вона прилетіла доньку рятувати. – 2р.

Як би була знала, яка тобі біда,
Була б передала горобчиком хліба. – 2р.

Горобчиком хліба, зозулею солі,
Ой мамо, ой мамо, як тяжко без долі. – 2р.

Ведуча. Пройшов час...

(Мати вже вийшла, Тарас виходить на край сцени.)

Тарас 2. Там матір добрую мою
Ще молодую – у могилу
Нужда та праця положила.

Ведучий. Пройшли роки, підріс Тарасик.
І врода вже не та.

Помер татусь, і наш хлопчина –
Вже круглий сирота.

Ведуча. Сонце ще доволі височенько,
Вітряки розп'яті стоять.
Он малий Григорія Шевченка
За селом пасе чужих ягнят.

Тарас 2. Як важко сироті! Що робити? До кого прихилитись? Тільки 13-ий
минув, а світу Божого, світу красного, сонечка ясного не бачу.
(читає вірш „Мені 13-ий минало”)

Ведучий. І прихилилася душа до дівчинки Оксанки.

(входить Оксана)

Тарас2. Оксано, ти – найкраща за всіх на світі. А я тобі ще й чобітки
справлю, яких ні в кого нема.

Оксана. Ні в кого, ні в кого? За що ж справимо?

Тарас 2. Одіб'ємось од злиднів. Тоді й усе буде.

Оксана. Тарасе, я завжди буду з тобою.

Тарас 2. А я втечу до тебе, де б я не був.

Оксана. Ми вкупочці колись росли,
Маленькими собі любились,
А матері на нас дивились
Та говорили, що колись
одружимо їх...

(беруться за руки, виходять)

Тарас 1. Не вгадали.
Старі зарані повмирали,
А ми малими розійшлись.
Та вже не сходились ніколи.

Помандрувала ота Оксаночка в поход
За москалями та й пропала.
Вернулась, правда, через год,
Та що з того. З байстрам вернулась.
Острижена...

Ведуча. Катерина, Оксана, Марина,
Божевільна від горя Сова.
І задума, як темна хмарина,
На високе чоло наплива.
Ой поете, великий пророче!
Скільки сил ти віддав у житті,
Захищаючи долю жіночу.
І завжди в самоті, в самоті...

(Заходять дівчата; бачать Тараса, який сидить за столом, поклавши руки на голову, вони ходять по сцені, по черзі підходять до Тараса, схиляються над ним. Шевченко їх помічає)

Тарас 1. Дівчата, хто ви, як сюди пройшли?

Дівчина. Ми тут *(кладе свою руку на серце Тарасові)* завжди були. Ми все з тобою. Ти нас створив, ти вирішив наші долі, тепер ми – всюди.

Тарас 1. Так хто ти? Яку ж я долю тобі напророчив?

Дівчина-причинна. Така її доля! О боже мій милий,
За що ж ти караєш її молоду?
За те, що так сильно вона полюбила
Козацької очі? Прости сироту...
Кого ж їй любити? Ні батька, ні неньки,
Одна, як та пташка в далекому краю.
Пошли ж ти їй долю, - вона молоденька,
Бо люди чужії її засміють.
Чи винна ж голубка, що голуба любить?
Чи винен той голуб, що сокіл убив?
Сумує, воркує, білим світом нудить,
Літає, шукає, - дума – заблудив.
Щаслива голубка: високо літає,
Полине до Бога - милого питає.
Кого ж сиротина, кого запитає,
І хто їй розкаже, і хто її знає,
Де милий ночує:
Чи в темному гаї,
Чи в бистрім Дунаї коня напува?
Чи, може, з другою, другу кохає,
Її, чорнобриву уже забува?
Якби - то далися орлині крила, -
За синім би морем милого знайшла,
Живого б любила, другу б задушила,
А до неживого у яму б лягла.

Не так серце любить, щоб з ким поділитися,
Не так воно хоче, як Бог нам дає:
Воно жить не хоче, не хоче журиться.
«Журись», - каже думка,
жалю завдає.
О Боже мій милий!
Така твоя воля,
таке її щастя, така її доля...

Тарас 2. (до 2-ї дівчини) А ти хто? (помічає згорток в руках). Катерина?

Катерина. (з немовлям на руках) Реве, стогне хуртовина,
Котить, верне полем;
Стоїть Катря серед поля,
Дала сльозам волю.
Утомилась завірюха,
Де-де позіхає;
Ще б плакала Катерина,
Та сліз більш немає...
«Утік! Нема!.. Сина, сина
батько одцурався!
Боже ти мій, дитя моє!
Де дінусь з тобою?
Москалики! Голубчики!
Візьміть за собою,
Не цурайтесь, лебедики:
Воно сиротина;
Візьміть його та оддайте
Старшому за сина.
Візьміть його... бо покину,
Як батько покинув, -
Бодай його не кидала лихая година!
Гріхом тебе на світ Божий
Мати породила;
Виростай же на сміх людям!..
Оставайся, шукай батька!
А я вже шукала...»

Тарас 1. (до третьої дівчини). Тебе я впізнаю одразу, ти ж Ганна, правда?

Наймичка. Ой тумане, тумане, -
Мій латаний талане!
Чому мене не сховаєш
Отут серед лану?
Чому мене не задавиш,
У землю не вдавиш?

Чому мені злої долі,
Чом віку не збавиш?
Ні, не дави, туманочку!
Сховай тільки в полі, -
Щоб ніхто не знав, не бачив
Моєї недолі...
Я не одна – єсть у мене...
І батько, і мати...
Єсть у мене, туманочку,
Туманочку, брате!
Дитя моє! Мій синочку,
Нехрещений сину,
Не я тебе хреститиму
На лиху годину!
Чужі люди хреститимуть,
Я не буду знати,
Як і зовуть... Дитя моє!
Я була багата...
Не лай мене... Молитимусь,
Із самого неба.
Долю виплачу сльозами і пошлю до тебе.

(Виходять дівчина і 2 хлопці.)

1-ий хлопець. Полюбила чорнобрива козака дівчина.

Полюбила – не спинила,
Пішов – та й загинув...
Пішла вночі до ворожки,
Щоб поворожити:
Чи довго їй на сім світі
без милого жити?

2-ий хлопець. Пішла, вмила, напилася,
мов не своя стала,
вдруге, втретє, та, мов сонна,
в степу заспівала.

(Дівчина співає пісню)

Плавай, плавай, лебедонько,
По синьому морю,
Рости, рости, тополенько,
Все вгору та вгору!
Рости тонка та висока
До самої хмари.
Спитай Бога, чи діжду я,
Чи не діжду пари?

Рости, рости, подивися
За синєє море:
По тім боці – моя доля,
По сім боці – горе.
Там десь милий чорнобривий
По полю гуляє,
А я плачу, літа трачу,
Його виглядаю.
Скажи йому, моє серце,
Що сміються люде;
Скажи йому, що загину,
коли не прибуде.
Сама хоче мене мати
В землю заховати.
А хто ж її головоньку
буде доглядати?
Хто догляне, розпитає,
На старість поможе?
Мамо моя, доле моя!
Боже милий, Боже!

(Дівчина співає, навколо приходять дівчата з зеленими стрічками в руках, беруться за руки, танцюють ліричний танець; співають «По діброві вітер віє», по черзі обмотують дівчину, роблячи символічну тополю.)

1-ий хлопець. Зілля дива наробило –
 тополею стала.
 Не вернулася додому,
 Не діждала пари;
 Тонка-тонка та висока –
 До самої хмари.

Сова. Скалічені старі руки до Бога здіймала,
 Свою долю проклинала, сина вимовляла.
 Та од жалю відходила і мовчки журилась
 Та на шлях той, на далекий, крізь сльози дивилась.
 І день, і ніч дивилася та й стала питати:
 «Чи не чув хто, чи не бачив
 москаля-солдата, мого сина?»
 а уночі розхристана і простоволоса
 селом ходить – то співає, то страшно голосить.
 Люди лаяли, бо, бачте, спать їм не давала
 Та кропиву під їх тином та бур'ян топтала.
 Діти бігали з паліччям удень за вдовою.
 По улицах та, сміючись, дражнили совою.

Лілея. За що мене, як росла я, люди не любили....

(всі дівчата виходять)

Тарас *(прокинувся)*. Де ж ви? Нікого немає... Знову залишили мене самого. Чому покинули мене, ще хоч на трішки б залишились. Та що я говорю? Це ж був просто сон, мара. Ох і спати ж хочеться... *(Знову ніби засинає)*

(На сцену виходить малий Тарас)

Тарас 2. ... От мені приснилось... ніби край могили
Пасу я ягнята, а я ще малий;
Дивлюся, могила ніби розвернулась,
А з неї виходить, неначе козак,
Уже й сивоусий собі неборак,
Та й іде до мене... от мене бере
Неначе на руки та несе в могилу,
А чорна могила ще більше розкрилась.
Дивлюся, в могилі усе козаки:
Який безголовий, який без руки,
А хто по коліна неначе одтятий, -

(заходять 2 козаки)

Козак 1. А що, злякався, хлопче?

Тарас 2. Ні! Чого мені лякатись? Я лише здивувався.

Козак 2. А чи знаєш ти, хто ми такі?

Тарас 2. Знаю! Ви козаки запорозькі!

Козак 1. Так, синку, а звідки ти ж знаєш про козаків?

Тарас 2. Мені дідуньо розказували. Оповідали не раз, як то козаки по морю гуляли, слави добували та з турецької неволі братів визволяли.

Козак 2. Ой, так, синку.
Було колись, в Україні ревіли гармати.
Було колись, запорожці вміли панувати!
Панували, добували і славу, і волю.
Минулося... Осталися могили по полю.

Козак 1. А чи розповідав тобі дідусь, за що ми боролись з ворогами?

Тарас 2. Так, розповідав. За добро рідного краю, за Україну!

Козак 2. Так, а тепер як глянем, що на світі білому робиться, зразу ж в могилу тікаємо.

Тарас 2. То ви не мертві там у могилі, а живі?

Козак 1. Не мертві, сину! Живемо і караємося там... Нас тут триста, як скло, товариства лягло, і земля не приймає...

Тарас 2. За що ж ви так караєтесь?

Козак 2. За те, що не стали самі одностайно за козацьку волю, а шукали допомоги у наших ворогів і запродали Україну москалям... І по всій по землі свою кров розлили. Кров'ю брата випились і отут полягли у могилі заклятій.

Козак 1. Дивися, дитино. На всій Україні високі могили! Усі ті могили – усі отакі – начинені нашим благородним трупом, начинені туго. Оце воля спить.

Тарас 2. А чи прокинеться колись воля?

Козак 2. Встане воля, але її збудити треба. І це тобі судилося, Тарасе!

Тарас 2. Та чи зможу я, невчений кріпак, виконати це велике завдання!

Козак 1. Зможеш, але знай, Тарасе, що на тій дорозі доведеться тобі чимало витерпіти. Далеко від України. Серед степів і снігів, у пустелі каратимешся. Тільки ніколи не сходи з обраного шляху. Нехай твоє вогненне слово літає по всій Україні і запалює народ!

(відходять; прокидається вже дорослий Тарас)

Тарас 1. Які дивні сни приходять до мене сьогодні, але й за це я вдячний.
О думи мої! І „Сліпую” написав я, і „Тризну”.
А вірші ридають... отак і життя промине.
Будь прокляті всі, хто відняв у мене вітчизну!
Але у вітчизни ніхто не одніме мене!

Ведучий. У кожного Кирилівка своя,
Шевченко свій
У кожного,
Їй-Богу:
В Кирилівці

Не був
Ніколи
Я –
Та
До Шевченка
Знав завжди дорогу:
Покійний брат,
Малим
Співав мені,
Про думи,
Що блукають попідтинню,
Як сироти,
Голодні і брудні,
Роздягнуті,
Від холоду
Аж сині...
У нас в селі
Багато тих сиріт...
Я теж не пам'ятаю
Мого тата –
Та ще в колисці
Вивчив «Заповіт»,
Хоча не знав
Читати і писати.
Село моє –
Кирилівка моя!
І мій Шевченко
Там живе,
Їй-богу,
Бо ж
У Кирилівці
Не був
Ніколи я,
А до Шевченка
Знав завжди дорогу!